

de schouw

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

nr. 1 - 1977

lenteschouw 1977

24e jaargang nr. 1
21 maart 1977

INHOUD

- 1 De Veluwe natuurlijk, maar hoe?
Verslag eerste Hoge Veluwedag 1977
- 4 Bij de foto op de frontpagina
Uit het kwartaalverslag van het Park
- 5 Teken-, Aquarel- en Fotowedstrijd
- 6 Zonnedaauw ..... W.H. Borst
- 9 Ton Berends en de Voorjaars Hoge Veluwedag
op 23 april 1977
Zomer Hoge Veluwedag 18 juni 1977
Drijfjacht op wilde zwijnen vervangen door bersjacht
- 10 Een oud beroep op de Veluwe ..... R. van Gerrevink
- 12 Museumconcerten voorjaar 1977
Routeschema Fototentoonstelling
Aanstaande predikanten zetten nu al een boom op!
- 13 Jaarverslag van de Secretaris over 1976
- 14 Jaarverslag van de Penningmeester over 1976
- 16 De uitbreiding
van het Krölller-Müller Museum ..... A. van der Woud
- 18 De grote bonte specht ..... Th.O. Rax
- 24 Bijeenkomst Camerajagers

---

de schouw

Orgaan van de Vereniging 'Vrienden van De Hoge Veluwe'

Redactie:

Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Mevrouw W.M.C. Vogelzang-Gieske, W.H. Borst, Dr. W.J. Doude van Troostwijk met medewerking van de Fotowerkgroep.

Alle correspondentie aan: Redactie van De Schouw, p/a Mevrouw E.H. Prakke-Kley, Zonneheuvelweg 20, Oosterbeek.

Alle kopij zenden liefst getypt in twee-voud 5 weken vóór de seizoenswisseling. Kopij wordt alleen op verzoek teruggezonden.

Overname uit de inhoud van dit tijdschrift is alleen toegestaan met toestemming van de redactie en onder vermelding van de bron.

De Veluwe Natuurlijk, maar hoe?

Lezing door H.E. van de Veen

Het is misschien wat vreemd om naar aanleiding van de lezing op deze ochtend te spreken over een „happening”. Daarbij denkt men immers aan lawaai, drukte, verwarring en rumoer.

Op deze bijeenkomst was juist sprake van het tegendeel.

De ruim 2½ uur durende voordracht eiste zó de volle aandacht van de toeschouwers op, dat het mogelijk was van de eerste tot de laatste minuut een speld te horen vallen. Het betoog van de Heer Van de Veen boeide door zijn logische opbouw, zijn wetenschappelijke basis, zijn gezonde kritische instelling en overduidelijke voorbeelden.

Het behoud en de herinvoering van de vrije, niet door de mens belemmerde, natuur op de gehele Veluwe was het hoofdmotief van de voordracht.

Nog nooit was er op een Hoge Veluwedag zo'n groot gehoor (ruim 250 personen) zo langdurig en ingespannen bezig geweest met dit onderwerp.

Het was toch een ware . . . . happening!

U zult begrijpen dat het uw verslaggever niet mogelijk is een getrouwe weergave van alles wat op deze morgen naar voren is gebracht, hier aan u te presenteren.

Het lijkt ons daarom zinvoller u een aantal passages te geven uit de artikelen van H.E. van de Veen, zoals die te vinden zijn in zijn brochure en in het tijdschrift van de Ned. Heidemij.

Wanneer u zich in deze materie verder wilt verdiepen, raden wij u aan de brochure: De Veluwe Natuurlijk? door drs. H.E. van de Veen te bestellen door f 6,75 te storten op giro 2465801 t.n.v. Gelderse Milieuraad, Kasteel Zypendaal, Arnhem.

Met de aanwijzing van de Veluwe als één van de proefgebieden voor een Nationaal

Landschapspark is een gebied aangewezen dat in verschillende opzichten in belangrijke mate afwijkt van alle andere potentiële Nationale Landschapsparken.

1. De Veluwe omvat een uitzonderlijk groot gebied; de centrale Veluwe beslaat al meer dan 100.000 ha!
2. Het gebied is weliswaar samenhangend, maar zeker niet homogeen.
De Gelderse Vallei, de noordrand van de Veluwe en het IJsseldal vormen zeer verschillende landschappen, terwijl in het centrale Veluwe-gebied de agrarische gebieden in scherp contrast staan tot de bossen en heidevelden van het Veluwemassief en de overgangslandschappen van de randgebieden.
3. Op het Veluwemassief liggen ettelijke tienduizenden ha aaneengesloten vrijwel onbewoond gebied waarin nagenoeg geen agrarische belangen aanwezig zijn. In deze zone is de eigendomssituatie voor Nederlandse omstandigheden betrekkelijk overzichtelijk en bestaat de beheersstructuur overwegend uit middelgrote tot grote eenheden.
4. Tenslotte herbergt het Veluwemassief onze laatste grofwildpopulaties van edelherten en wilde zwijnen en bevat dit gebied belangrijke roofvogelrefugia. De aanwezigheid van deze zeldzaam geworden natuurlijke elementen vraagt tenminste bijzondere beheersmaatregelen en een t.o.v. de andere voorgestelde Nationale Landschapsparken afwijkend ontsluitings- en inrichtingspatroon.

Hiermede zij duidelijk aangetoond dat de Veluwe, en met name het zg. „Veluwemassief” een in meer dan één opzicht uniek gebied is. Daarbij moet bovendien in aanmer-

king worden genomen dat de bijzondere eigenschappen van dit aaneengesloten gebied óók in aangrenzend continentaal West-Europa uniek zijn omdat vrijwel onbewoonde gebieden van een dergelijke omvang ook in het middelgebergte niet meer voorkomen: al eeuwen geleden zijn vrijwel alle dalen ontgonnen en in cultuur gebracht waardoor oorspronkelijk grote natuurlijke eenheden definitief in kleine compartimenten zijn uiteengevallen. Juist omdat in het hoog- en middelgebergte de dalen onder natuurlijke omstandigheden onmisbaar zijn als overwinteringsgebied voor grotere planteneters heeft de permanente bewoning van de lagere dalen ertoe geleid dat met name zwijnen en edelherten in de Alpen en het middelgebergte alleen nog met „kunst en vliegwerk” in grotere aantallen in leven kunnen worden gehouden.

Wanneer dan ook ergens in continentaal West-Europa een geschikte regio gevonden zou moeten worden waar een gericht *ontwikkelen* van natuurlijke potenties nog tot de reële mogelijkheden behoort, biedt het Veluwemassief een welhaast ideale uitgangssituatie. Daarom zou een beleid dat gericht is op „behoud” van de bestaande Veluwe situatie een miskenning inhouden van de grote natuurlijke ontwikkelingsmogelijkheden van dit gebied.

Door de in de negentiende eeuw op gang gekomen herbebossing zijn vooral de centrale delen van het Veluwemassief weer met uitgestrekte bossen bedekt. Hierdoor is het herstel van de bodemvruchtbaarheid op veel plaatsen inmiddels zo ver gevorderd dat in toenemende mate grovedennenbossen kunnen worden vervangen door hoogproductieve naaldhoutsoorten als de douglas. Daarmee worden dergelijke gebieden echter óók vrijwel onbewoonbaar voor het grofwild omdat onder deze schaduwrijke bossen vrijwel geen voedsel is te vinden. *In feite betekent een keuze voor accentuering van de bosbouw de geruisloze vernietiging van het grofwildbiotoop.*

Daarnaast is de toestand van het produktiebos verre van natuurlijk: de bomen maken slechts een halve levenscyclus door, bomen mogen alleen „groeien”, stervende bomen worden vroegtijdig opgeruimd en dode bomen zijn tekenen van achterstallige „bosverzorging”.

In de brochure wordt gepleit voor het — uitsluitend op de centrale delen van het Veluwemassief — opgeven van de niet langer rendable houtproductie teneinde de opbrengst van de betere bosgronden ten goede te doen komen aan onze laatste populaties van grote wilde zoogdieren.

Een dergelijke ombuiging van het beleid zou heel goed passen in het streven om naast *natuurbehoud* ook, op die weinige plaatsen waar dat nog kan, *natuurherstel* een kans te geven. Juist de centrale delen van het Veluwemassief hebben door hun grote uitgestrektheid, het betreffelijk extensieve bodemgebruik en de buiten de bebouwde kommen zeer lage bevolkingsdichtheid — minder dan één inwoner/km² — nog unieke natuurlijke ontwikkelingsmogelijkheden.

Dit is het enige gebied in continentaal Noordwest-Europa waar 40.000 tot 50.000 ha door het nemen van een aantal technische maatregelen kan worden verenigd tot één samenhangend „natuureiland”. Een dergelijk gebied is groot genoeg om storende menselijke invloeden — geleidelijk — te verminderen zodat de voor de duurzame instandhouding van een volwaardig natuurgebied noodzakelijke processen zich ten volle kunnen doen gelden.

Een accentverschuiving van *natuurbehoud* naar *natuurherstel* betekent dan ook niet het „oppoetsen” van het — cultuurhistorisch interessante — landschap, maar het tot ontplooiing brengen van nog aanwezige natuurlijke potenties door het herstel van natuurlijke selectiedrukken in de weinige groot-schalige gebieden waar dat nog kan. Zo nodig zou in dergelijke gebieden een soort „natuurlijke ontwikkelingshulp” moeten worden toegepast om weer een ecologisch gezonde uitgangssituatie te verkrijgen. Daar-

in past ook het terugbrengen van functioneel belangrijke soorten als wisent en wolf.

Bij invoering van de wisent in hogere dichtheden — uiteindelijk een 500 stuks? — is houtteelt niet langer mogelijk en kan het voedselaanbod voor de planteneters zeer overwegend op natuurlijke wijze worden gereguleerd. Daardoor zal „dichtgroeien” op vele plaatsen niet mogelijk zijn waardoor de draagkracht van het gebied wordt verhoogd. Hierdoor zal er méér wild kunnen leven dat door de open structuur van het gebied beter zichtbaar zal zijn.

Ten aanzien van de relatie mens-wolf wijzen de feiten uit dat de wolf voor de mens even ongevaarlijk is als een vos. Zó ongevaarlijk, dat een deskundige als Dr. Kolenosky — Ontario Fish and Wildlife Service — mij zwart op wit verklaarde dat er geen gevallen bekend zijn van mensen, die in Noord-Amerika door wolven zijn gedood.

Ik zie heus wel in dat wolven bij voorkeur niet vandaag of morgen op de Veluwe zouden moeten worden losgelaten, maar ik acht het in hoge mate reëel de publieke opinie ten aanzien van de wolf op vrij korte termijn in positieve zin te veranderen. Pas als het „boze-wolf-syndroom” is teruggedrongen, kan reïntroductie een reële mogelijkheid zijn. Daarmee kan ook de jacht op edelherten en wilde zwijnen als in *selectief* opzicht ontoereikend beheersinstrument worden beëindigd, waardoor tevens de schuwheid van het grofwild kan worden teruggebracht tot een niveau waarbij een passerende wandelaar niet langer een bron van verstoring hoeft te betekenen.

Daardoor zal de recreatieve waarde van het centrale deel van het Veluwemassief eerder toe- dan afnemen.

De huidige beheerssituatie op het Veluwemassief wordt gekenmerkt door een sterke compatimentering en een groot aantal beheerseenheden. Door rasters, wegen en spoorlijnen wordt het gebied opgedeeld in een aantal eenheden die zonder uitzondering te klein zijn om te kunnen bestaan als een

zelfstandige en stabiele ecologische eenheid waarin alle hier thuis horende elementen kunnen functioneren.

Daarbij moet echter ook worden vastgesteld dat het Veluwemassief niet wordt opgedeeld door lintbebouwing en langgerekte stroken landbouwgrond, zodat een herindeling van de beheerseenheden in drie grote stukken — Noord-, Zuidwest- en Zuidoost- — in principe mogelijk is wanneer de ongewenste neveneffecten van de secundaire wegen kunnen worden teruggedrongen.

In Nederland is de huidige filosofie ten aanzien van natuurbeheer nog afgestemd op het beheer van relatief kleine en vaak geïsoleerde stukken natuurterrein. In de praktijk betekent dit dat het beleid is gericht op „tegenhouden en beschermen”. Met betrekking tot de Veluwe heeft deze defensieve benadering tot nog toe alleen tot resultaat gehad dat het proces van aantasting tenminste lokaal is vertraagd.

Een ander beleid dan tot nog toe gebruikelijk was, is een eerste voorwaarde om deze negatieve ontwikkeling te stoppen en om te buigen. De enige manier om bij een kleiner geworden areaal de geleden verliezen aan *kwantiteit* te *compenseren*, bestaat uit het verhogen van de natuurlijke *kwaliteit* binnen het nog resterende gebied.

Ten aanzien van effectieve natuurbescherming op lange termijn telt vooral het behoud of herstel van natuurlijke *processen* en *selectiedrukken*.

Reïntroductie van wolf en wisent is dus geen *doel* in zichzelf, maar *middel* om de dominerende invloed van de mens in een beperkt stuk Nederland sterk terug te brengen, zodat de voor de duurzame instandhouding van een volwaardig natuurgebied noodzakelijke processen zich ten volle kunnen doen gelden. *Wanneer wij op de centrale delen van het Veluwemassief een meer natuurlijk beheer zouden realiseren, zou dat betekenen dat in een klein deel van Nederland de natuur weer een overwegende invloed op een stuk natuurbeheer zou krijgen. Wat is daar eigenlijk op tegen?*

Bij de foto op de frontpagina

D.A.C. van den Hoorn, redacteur voor nieuws uit de natuur, van het dagblad „de Telegraaf”, was in december vorig jaar op het spoor gekomen van het werk van onze vrijwilligers en van de activiteiten van het Bomenfonds.

Hij schreef over beide een allerhartelijkst artikel, dat bovendien voorzien was van een foto met een aantal van onze „dennenscheerders” tijdens een zeer fleurige middagpauze. Gelukkig vergat hij niet het gironummer van het Bomenfonds te vermelden, waardoor het fonds met ruim f 10.000,— toenam.

Dank zij de bijzonder gulle en spontane reactie van de krantenlezers, bleek dat wij veel meer vrienden rijk waren dan we dachten.

Wij zijn bijzonder dankbaar voor de royale steun en de bijzondere genegenheid die opgeroepen werden door dit artikel in het kerstnummer van de Telegraaf.

Uit het kwartaalverslag van het Park

In 1976 liep het aantal bezoekers terug met 15%. In 1975 bedroeg dit 517.349 en in 1976 437.327.

Het aantal bezoekers in het bezoekerscentrum daalde slechts met 1.8%.

Het aantal museumbezoekers steeg van 63% tot 68%.

Weersomstandigheden

Na de extreem warme en droge zomer bracht het najaar gelukkig een vrij normaal aantal regendagen. Dank zij het milde weer trad er een bijna lente-achtige grasgroei op, terwijl ook verschillende kruiden, die zich het hele jaar nog niet hadden vertoond, alsnog tot ontwikkeling kwamen. Ook de paddestoelenflora kwam, zij het laat en soortenarm, bijna uitbundig tot leven. De honingzwam kwam zelfs in abnormaal groten getale tot ontwikkeling.

Het verloop van de herfstverkleuring van bomen en struiken was al even vreemd. Eerst — al vroeg in september — een mooie verkleuring van berk en krent, als gevolg van de droogte. Vervolgens een vrij lange periode zonder enige verkleuring, waarbij verscheiden boom- en struiksoorten opvallend lang groen bleven. Tenslotte een weinig spectaculaire verkleuring, die echter uitzonderlijk lang, tot diep in november, aanhield.

De hoeveelheid regen, die in de verslagperiode viel, was nauwelijks van invloed op het grondwaterpeil. Half november was er nog maar sprake van enkele centimeters stijging. Op 28 december viel er een dun laagje sneeuw en op Oudejaarsdag kon op de vijfver bij „St. Hubertus” worden schaatsengereden.

Bosverzorging

De reeds in voorgaande seizoenen begonnen dunning van het belangrijke bosgebied „Bunter Bos” werd voortgezet en zal vermoedelijk aan het eind van dit kapseizoen zijn voltooid.

Op „Kemperberg” werd de verzorging van de jonge bossen flink aangepakt. Het louteren van de uit lichte houtsoorten bestaande opstanden kwam gereed.

In het zomerseizoen zal worden getracht ook de verzorging van de jonge douglasopstanden klaar te krijgen.

Landschapsverzorging

Na het „winterklaar” maken van de parken, tuinen enz. werd de zg. tuinploeg ingezet bij de landschapsverzorging, en wel in de open gebieden bij „Westerflier”.

Hierbij werden tevens de op 11 juni 1976 verbrande bomen gekapt.

Rasters voor herbebossing

Door de twee ploegen W.S.W.-arbeiders werd een omvangrijk karwei uitgevoerd, t.w. het plaatsen van afrasteringen (tegen het wild) om de grote stormvlakten in het „Her-tenbos” en op „Hoog Baarlo”, welke terreinen in het a.s. voorjaar moeten worden herbebost.

Teken-, Aquarel- en Fotowedstrijd: Beelden uit de Beeldentuin

Ter gelegenheid van de ingebruikneming van de uitbreiding van het Rijksmuseum Kröller-Müller op De Hoge Veluwe organiseert de Ver. Vrienden van De Hoge Veluwe een Teken-, Aquarel- en Fotowedstrijd van beelden en sculpturen die in de Beeldentuin van het museum zijn opgesteld.

W. Couzijn: Kaartspelers / Foto: A.P. Valkenburg

Eén van de „hobby's” van het museum is het verzamelen van door de kunstenaar vervaardigde tekeningen en aquarellen van zijn beelden of constructies.

Het leek ons interessant ook de bezoekers van het park in de gelegenheid te stellen, met potlood of penseel, hun impressies van deze artistieke werken ook op papier te laten zetten.

Voor wat betreft de afdeling fotografie van deze wedstrijd, is het onze wens dat iedereen die op een of andere wijze zijn fototoestel hanteert, zijn beste beentje kan voorzetten voor het maken van een fraaie „beeldfoto”. Daarom kan zowel in zwart-wit als in kleur ingezonden worden, alsmede kleuren-dia's.

De wedstrijd start op 1 april a.s., wanneer de Beeldentuin weer geopend wordt. De sluitingsdatum is 5 september 1977.

Een gratis folder met alle informatie over deze wedstrijd, zoals: deelname, spelregels, jury, prijzen enz., ligt vanaf 1 april bij de ingangshekken van De Hoge Veluwe voor u klaar.

Wij hopen dat vele leden en nog meer niet-leden van onze vereniging aan deze wedstrijd zullen deelnemen.

Daarom: Zegt het voort!

Het Bestuur.

Zonnedaauw

Een „carnivoor” in de wildbaan

W.H. Borst

De mens is vanouds vertrouwd met plantenetende dieren, maar dierenetende planten zijn een verschijnsel waar hij aanvankelijk nog al wat moeite mee heeft gehad.

Ruim twee eeuwen geleden (1769) beschreef John Ellis, als eerste, planten die niet alleen insecten konden vangen, maar deze ook verteerden. Niemand wilde hem geloven.

Hij zond zijn geschriften naar de bekende botanicus Linnaeus, maar oogstte volledig onbegrip.

Vier jaar later beschreef een dokter uit Bremen, hoe het zonnedaauwplantje, dat hij in de uitgestrekte heidevelden rondom zijn woonplaats had bestudeerd, insecten kan vangen, doden en verteren. Het resultaat van zijn zeer nauwkeurige publicatie was: algemeen ongelof.

Tegen het eind van de vorige eeuw won uiteindelijk de gedachte veld, dat in het plantenrijk ook vleesetende exemplaren voorkomen. Nú weten we dat carnivoren onder de planten geen uitzondering zijn. Verspreid over de gehele wereld zijn er vele honderden soorten van bekend.

Op De Hoge Veluwe vinden we de zonnedaauw in het drassige gedeelte van de wildbaan in verschillende vormen: de lange, de kleine en de ronde vorm. De laatste, die de officiële naam „*Drosera rotundifolia*” draagt, komt er verreweg het meeste voor. Deze drie plantjes behoren tot de plantengemeenschap waarvan o.a. de dopheide (*Erica*) en het pijpestrootje (*Molinia caerulea*) zulke uitbundige vertegenwoordigers zijn.

Doordat ze bij hun volledige ontplooiing slechts 5 cm in doorsnee meten, worden ze gemakkelijk over het hoofd gezien.

De bladeren hebben een lepelvorm en zitten met smalle steeltjes aan de plant vast,

waardoor een rozetvorm ontstaat. In juli komt uit deze rozet een 10 cm lange stengel, waaraan 8 tot 12 witte bloempjes verschijnen.

Op het ronde gedeelte van de bladeren zitten langgesteelde rode haren, die eindigen in een kogelvormige kop, waarin klieren zitten. Deze klieren scheiden het „vangslijm” af, waarmee de insecten aan de bladeren vastgelijmd worden. De lange haren op de bladeren werken daarbij als de tentakels van een inktvis: door het gespartel van de prooi buigen ze zich steeds verder om het insect heen.

Het insect is dan gewoonlijk binnen een halve dag verteerd, waarna de verteerde stoffen en sappen door dezelfde klieren in het blad opgezogen worden.

Langzaam ontspannen zich de tentakels om weer in hun oude positie terug te keren. Het onverteerbare chitinepantser van het insect wordt tenslotte door de regen weggespoeld. De klieren schakelen van verteringssap terug naar slijmproductie en het vangen van insecten kan opnieuw beginnen.

Bladeren kunnen soms vrij plotseling bewegingen maken. Van mimosa is iedereen bekend, dat de bladeren door aanraking plotseling dicht kunnen klappen. Bij vleesetende planten hebben we echter niet te maken met dergelijke „kruidje-roer-mieniet”achtige reacties, maar met een duidelijk vangen, door vanglijm en tentakels, van een levende prooi.

De mens kon natuurlijk niet nalaten deze plant aan zijn proeven te onderwerpen.

De bijzondere gevoeligheid van het plantje werd in het eind van de vorige eeuw door de Engelsman Darwin duidelijk gedemonstreerd. Toen hij een miniscuul stukje mensenhaar, met een gewicht van 0,8 miligram, op een kliertje van de zonnedaauw had ge-

legd, zag hij dat de tentakels zich onmiddellijk om hun prooi sloten. Hetzelfde gebeurde met een stukje hout, glas of steen. De plant had echter bij deze proeven tevens waargenomen dat het geen voedsel was dat de heer Darwin op zijn bladeren had gelegd; er werden geen verteringssappen afgescheiden en de tentakels gingen vrij snel naar hun uitgangspositie terug.

Er bleek zelfs een duidelijk verschil in reactie bij het geven van een levende prooi, zoals een insect, of een stukje vlees resp. eiwit. In het eerste geval reageerden de tentakels veel heftiger dan in het tweede geval.

Gewoonlijk worden insecten door de tentakels van één blad vastgehouden en verder „behandeld”, maar soms zien we dat verscheidene bladeren zich met één insect bezig houden. Het lijkt waarschijnlijk, dat de klieren in die andere bladeren niet door aanraking, maar door chemische prikkeling in beweging komen.

In de tropen, waar alles veel uitbundiger groeit, vormen vleesetende planten van hun bladeren trompetten of ronde kannen, die aan de bovenkant voorzien zijn van klieren voor het produceren van nectar en slijm. Na door de nectar-geuren gelokt te zijn, worden de insecten met het slijm gevangen. Daarna glijden ze langzaam naar beneden en passeren een aantal naar beneden gerichte haren die de weg wijzen. Door hun rangschikking vormen deze stevige haren ook de val van een fuik, waardoor de weg terug afgesloten wordt. Geleidelijk glijdt het insect verder, tot het in de verteringszone komt om daar, na verdrinking, opgelost te worden. Deze uit één blad gevormde kannen zijn soms zo groot dat mieren, torren, kevers, muizen en kleine vogels er kopje onder in gaan.

Opmerkelijk is dat in deze met verteringssappen, kadavers en regen gevulde kannen, rotting niet optreedt. Met het verteringssap wordt ook een desinfecterende stof afgescheiden, die elke rotting tegengaat.

Het merkwaardige bij deze vleesetende planten, dus ook van onze zonnedaauw, is dat de

verteringssappen wèl de prooi, maar niet het eigen weefsel van het blad en de stengels verteren. Toch wordt de plant met deze sappen intensief besprenkeld, méér nog dan de prooi zelf.

Hier is een treffende gelijkenis met de werking van maag- en darmsappen bij de zoogdieren, waarvan evenmin verklaard is waarom de maag- en darminhoud wèl en het eigen maag- en darmweefsel niét verteerd wordt.

De naam „zonnedaauw” is afkomstig van de glinstering die zonnestralen teweeg brengen, wanneer ze tamelijk horizontaal door de slijmdruppeltjes op de bladeren schijnen. Op de foto van A. Berends is dat heel mooi te zien. Het zal duidelijk zijn dat deze glinstering met echte dauw niets te maken heeft.

In Nederland vindt men de zonnedaauw in die gebieden waar de grond bijzonder voedselarm is. Het is begrijpelijk dat juist bij deze zeer schrale bodemgesteldheid naar alternatieve voedingsmogelijkheden gezocht wordt. Zonnedaauw komt in ruim 100 soorten over de hele wereld voor; de meest elegante vormen worden in Zuid-Afrika gevonden.

De boeren van Portugal, uiteraard mensen van de praktijk, hadden meer botanische kennis dan de geleerden van weleer. Zij wisten al vele eeuwen, dat het goed vliegen vangen is met vleesetende planten. De op zonnedaauw gelijkende plant: *Drosophyllum lusitanicum* zetten zij in potten in hun kamers en stallen, of zij hingen ze in bundels aan de balken van het plafond.

De ca. 30 cm lange bladeren van deze plant zijn over de gehele lengte bezet met zeer actieve klieren, waarvan de ene helft het vanglijm produceert en de andere helft het verteringssap.

Het vliegenprobleem werd, en wordt nog steeds, bij deze boeren afdoende opgelost, want iedere plant is in staat 200 à 300 vliegen per dag onschadelijk te maken.

Ton Berends en de Voorjaars Hoge Veluwedag op 23 april 1977

De fotograaf Ton Berends heeft zeker de helft van zijn leven op De Hoge Veluwe rondgezworven, op zoek naar foto- en dia-beelden van landschappen en dieren.

Hij is er heel eenvoudig mee begonnen. Aanvankelijk kwam hij hier alleen in de week-ends en ontwikkelde zelf zijn dia's in de tussenliggende werkdagen.

Al snel is deze hobby flink uit de hand gelopen, waardoor niet meer van een liefhebberij, maar van een fotografische bezetenheid voor De Hoge Veluwe gesproken kan worden.

Hij heeft een dia-klankbeeldserie gemaakt, waarbij de gesproken tekst slechts aanvullende informatie geeft.

Ton Berends: Tijdens een wandeling in de natuur krijgt men evenmin directe informatie over alles wat men tegenkomt, zonder dat dit als een gemis wordt ervaren. Waarom moet bij een diaserie dan zo veel gepraat worden?

Elke dia, die ik gemaakt heb, is voor mij een belevenis geweest en ik heb geprobeerd met mijn diaserie iets van die belevenis op mijn publiek over te brengen.

Er zijn mensen die zich door een Algemene Vergadering laten afschrikken. Ten onrechte. Het programma van Ton Berends is alleen al een bezoek aan deze Voorjaars-bijeenkomst waard.

Zomer Hoge Veluwedag 18 juni 1977

Op deze Hoge Veluwedag zal de bekende medewerker van „Artis”, de heer H. Rensenbrink, in de ochtend een voordracht houden, getiteld: „Dieren onder elkaar”.

In de natuur hebben dieren altijd met andere dieren te maken. Zij hebben die als vriend, als vijand, als concurrent en vaak ook als voedsel. Het is dan ook niet goed mogelijk

een bepaald dier te beschouwen als iets dat op zich zelf staat. Steeds zullen we de dieren uit de omgeving daarbij moeten betrekken. In dit verhaal zullen een paar kanten van de onderlinge afhankelijkheid van dieren wat nader bekeken worden. In het bijzonder krijgt de verhouding van de enkeling tot de groep de aandacht en de wijze waarop het aantal dieren in een bepaalde groep of op een bepaald terrein wordt geregeld. Het spreekt daarbij haast vanzelf dat we niet voorbij zullen kunnen gaan aan enkele overeenkomstige facetten van ons eigen bestaan.

Drijfjacht op wilde zwijnen vervangen door bersjacht

Het bestuur van de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe heeft op initiatief van haar Directeur Ir. H. van Medenbach de Rooy besloten het houden van drijfjachten op wilde zwijnen te beëindigen. Drijfjachten op het overig wild werden reeds lange tijd niet meer gehouden.

Sinds de beer, lynx en wolf in ons land uitgestorven zijn, is de jacht noodzakelijk om een verantwoord evenwicht in de natuur te handhaven. Bij een te snelle populatievermeerdering treden degeneratieverschijnselen op, die uiteindelijk de hele wildstand bedreigen.

Aan de hand van talloze foto's en van tellingen wordt in samenwerking met het Rijksinstituut voor Natuurbeheer elk jaar een nauwkeurig afschotplan opgesteld. Het afschot vindt slechts plaats op aanwijzing van de wildschut.

Teneinde een zo groot mogelijke trefzekerheid te verkrijgen, mag bij de bersjacht slechts op het stilstaande wild geschoten worden. Dit is dus sinds 1 januari 1977 ook het geval bij het zwartwild.

De situatie op De Hoge Veluwe onderscheidt zich natuurlijk wel van andere natuurterreinen.

Het Nationale Park De Hoge Veluwe heeft hier duidelijk een voorbeeld willen stellen.

Een oud beroep op de Veluwe

R. van Gerrevink

Op verschillende plaatsen op de Veluwe, in de Achterhoek en in Twente vindt men nog wallen om akkers, waarop restanten van Inlandse eiken (zg. spaartelgen) staan.

Ook op De Hoge Veluwe (Franse Berg) zien we deze oude eikestobben, met daarop dunne uitlopers.

Deze eiken herinneren ons aan een beroep, dat tot ongeveer 1930 in het oosten van het land veelvuldig werd uitgeoefend. Het zg. eekklappen of eekschillen.

De wallen om de akkers werden door de boeren opgeworpen om als grens van hun bezit dienst te doen en om luwte op hun land te krijgen en geen last van stuifzand te hebben, terwijl als bijkomstig voordeel gold, dat men er eiken op plantte en die elke 7 jaar afzaagde boven de stobbe om hiervan talhout en schors te winnen.

Hiertoe groef de eekschiller een gat in de grond van ongeveer 1 m diepte, afhankelijk van zijn lengte, waarin hij ruim kon staan. Op deze manier kon hij met een rechte rug kloppen. Het eikehakhout zaagde hij af op een lengte van ongeveer 80 cm en sloeg hierop met een kleine ijzeren hamer tot de schors los liet.

Deze schors of looibast werd gebundeld en verkocht aan de leerlooierijen in het zuiden van het land, die met een zg. eekmolen de bast tot run vermaalden. Deze run werd gebruikt voor het looien van de huiden.

Omstreeks 1930 werd deze run vervangen door chemische middelen, waardoor aan het eekklappen een einde kwam.

Het talhout, de blanke harde stammetjes (knuppels), die overbleven, werden per vim*) verkocht aan de vleeswarenfabrieken voor het roken van worst en de palingrokerijen

langs de Zuiderzee. Ook werd het talhout aan de bakkers verkocht voor het stoken van hun ovens.

In de tweede helft van de vorige eeuw werd door de heren Terwindt uit Arnhem op en om de Franse Berg het eikehakhout in grote aantallen geplant, hetgeen er heden ten dage nog staat. De meeste bomen zijn normaal doorgegroeid, maar op enkele plaatsen zijn de bemoste stompen, waar ongeveer 50 jaar geleden nog gehakt werd, te zien. Mooie voorbeelden van deze spaartelgen en stompen kan men ook nog zien op de oude wallen om Hoog-Buurlo, Kootwijk, Beekbergen, Uddel, Elspeet enz.

Een geschiedschrijver uit Apeldoorn schrijft begin van deze eeuw: Door de nabijheid van de bossen was één van de bronnen van bestaan in die dagen de houthandel, waardoor vele handen werk vonden. Vooral in het voorjaar, wanneer het geklop van de eekschillers reeds in de vroege gehoord werd en de Meibossers (eekschillers) in hun schuilhutten woonden, werd vaak een extra cent verdiend. En wanneer de schillers-gezinnen uit Uddel, Elspeet en Vierhouten in hun eigenaardige klederdracht zaterdagsmiddags met hun kruiwagen het dorp Apeldoorn bezochten was dat een schilderachtig gezicht en een voordeel voor de Apeldoornse winkelier.

Bij uw bezoek aan De Hoge Veluwe raad ik u aan eens naar deze wallen met eiken stompen uit te kijken, welke stompen ons doen herinneren aan een uitgestorven beroep van onze voorouders, waarover onze dichter A.C.W. Staring reeds dichtte:

*„Wordt eikenschors bij het pond gewogen,
men weegt kaneel bij 't lood.”*

*) 1 vim = honderd en vier bos

Houtwal eikehakhout / Foto: A.P. Valkenburg

Museumconcerten

voorjaar 1977

De eerste avond van deze reeks zal waarschijnlijk nog in de „oude” aula worden gegeven, de twee volgende avonden in de nieuwe aula (links van de hoofdingang). Wij verwachten dat deze nieuwe aula, waarvan de acoustiek zeer goed is, en die ruim 300 plaatsen bevat, ons veel mogelijkheden zal bieden die door plaatsgebrek (ook op het podium) in de oude aula onmogelijk waren. Gaarne ontvangen wij van u adressen van muzikliefhebbers die belangstelling zouden kunnen hebben voor de Kröller-Müller concerten. Ook in de toekomst zal naar een afwisseling van contemporaine en oudere muziek gestreefd worden. De kosten van een abonnement (met gereserveerde plaats) bedragen *f* 16,—, scholieren, C.J.P. en 65+'ers *f* 12,50. Wij verzoeken u het bedrag te storten op de postgirorekening der Kröller-Müller Stichting 829508 vóór 13 april, de plaatsbewijzen worden u 18 april toegezonden. Losse plaatsen kunnen niet gereserveerd worden, zij zijn op de avond-zelf verkrijgbaar (gaarne ontvangen wij echter ook dan vooraf bericht van uw komst, tel. 08382-241).

Routeschema Fototentoonstelling

28-februari - 2 april
Schouwburg Nijmegen
2 april - 2 mei
Openbare bibliotheek 's-Hertogenbosch
2 mei - 31 mei
Galerie van de Stadsschouwburg Tilburg
1 juni - 26 juni
Stadskantoor Dordrecht

Amro-programma — De tentoonstelling krijgt een opknopbeurt en zal derhalve ongeveer weer in maart van start gaan. Op dit moment van drukken was het programma nog niet bekend.

De programma's worden, als steeds, op de avond-zelf gratis uitgereikt.

Op 1ste Pinksterdag zal 's middags om 14.30 uur een feestconcert worden gegeven in de nieuwe aula door het Rijnmond Slagwerk Ensemble. Toegang, exclusief park-entree, *f* 1,50 (kinderen beneden 10 jaar gratis). Er kunnen geen plaatsen gereserveerd worden.

23 april - 20.00 uur

Het Amsterdams Kernensemble: Ronald Masin, viool, Maria Keleman, altviool, Bob Reuling, violoncello en Rinus de Groot, piano, speelt het pianotrio op. 27 van Geza Frid, het pianokwartet in es, KV 493 van Mozart en het pianoquintet in f van César Franck.

21 mei - 20.00 uur

Carmelia Ambar, sopraan en Raoul Sanchez, gitaar: portugese en spaanse liederen van de middeleeuwen tot heden.

25 juni - 20.00 uur

Fusion Moderne: Harry Sparnaay, basklarinet en Polo de Haas, piano, speelt werken van Lucien Goethals, Satie, Loevendie, Peter Schat, Ton Bruynel e.a. Vier composities van dit programma werden aan Fusion Moderne opgedragen.

Aanstaande predikanten zetten nu al een boom op!

Het theologisch dispuut met de zinspreuk: „Tandem fit surculus arbor” van de faculteit der Godgeleerdheid aan de Universiteit te Leiden zal de viering van zijn lustrum in 1977 niet ongemerkt voorbij laten gaan.

De leden van dit gezelschap, waarvan de zinspreuk in het Nederlands luidt: „Tenslotte komt er een twijg aan de boom”, hebben besloten af te zien van het gebruikelijke asbakje met vignet „Lustrum 77”.

Geïnspireerd door het laatste woord van hun lijfspreuk gaan zij dit jaar met behulp van het Bomenfonds voor elk lid een boom op De Hoge Veluwe planten.

Jaarverslag van de secretaris over 1976

Het afgelopen jaar is voor onze vereniging een jaar met vele bijzondere activiteiten geweest. Door de sterke groei van het aantal leden is er meer financiële armslag, die de vereniging in staat stelt steeds meer hulp te bieden aan en meer propaganda te maken voor het Park.

Leden

Wederom steeg het aantal leden sterk: per saldo met 737 leden, zodat aan het einde van 1976 het ledenbestand bestond uit 3.733 leden, onder te verdelen in 2.238 hoofdden, 997 huisgenootleden en 498 jeugdleden.

Bestuur

Na een voorzitterschap van 13 jaren trad de heer D.A. Kramer als voorzitter af. Gedurende deze periode is de vereniging sterk uitgegroeid en heeft zij zich op velerlei gebied gemanifesteerd. De heer Kramer werd tot ere-voorzitter benoemd en neemt als adviseur nog steeds actief deel aan het bestuurswerk.

Ook de penningmeester, de heer Ph.A.J. Mees trad na 7 jaren als zodanig in het bestuur zitting te hebben gehad, af.

Als opvolgers werden benoemd resp. de heren W.H. Borst en K. Hylarides.

Het algemeen bestuur kwam dit jaar zeven maal in vergadering bijeen met daarnaast talrijke besprekingen in kleiner verband.

In februari legde Mevr. I.M.C. Bijleveld-Gelinck haar taak als secretaresse voor de ledenadministratie na 4 jaar neer. Haar omvangrijke taak werd overgenomen door de dames A.D. Alberts en M.A. Rosendahl in Otterlo.

Manifestaties

Er werden dit jaar vier Hoge Veluwedagen georganiseerd, inclusief de algemene ledenvergadering. Daarnaast vonden twee Jeugd Hoge Veluwedagen plaats en een drietal voettochten in het Park.

De belangstelling voor al deze manifestaties is steeds groeiende.

De Schouw

Ons tijdschrift verscheen vier maal, uitstekend verzorgd met goede artikelen en fraai geïllustreerd. Het bestuur is de redactie zeer erkentelijk voor het vele werk, dat aan deze publicaties is gedaan.

Werkgroep Fotografie

Ook dit jaar waren de leden zeer actief en werden vele foto's belangeloos afgestaan. Tevens werd een begin gemaakt met het inrichten van een foto- en dia-archief, waaruit het bestuur en De Schouw kunnen putten.

Werkgroep Planten

Deze werkgroep verkreeg als eerste taak het samenstellen van een lijst van alle wilde planten in het Park. Te zijner tijd zullen hierover publicaties volgen in De Schouw.

Verdere activiteiten

De fototentoonstelling heeft vanaf 2 februari aan vele bezoekers een inzicht kunnen geven in het mooie natuurgebied; zij werd in 10 verschillende plaatsen in ons land opgesteld. Een tweede copie van deze tentoonstelling werd door de Amrobank in meerdere van haar filialen getoond.

In het afgelopen jaar werd door de vereniging opgericht de Stichting Bomenfonds Hoge Veluwe; dit fonds stelt zich ten doel het Park te helpen bij de herbebossing. Gedacht wordt daarbij niet aan aanplant van grote percelen, maar aan hulp bij bijzondere gevallen, zoals planten van berkensingels, herstellen van beschadigde beukenallees enz. De benodigde gelden werden in meerdere acties bijeengebracht.

Zoals in vorige jaren werd de balie in het Bezoekerscentrum De Aanschouw door vrijwilligsters en vrijwilligers bezet en vond het trekken van dennenopslag gedurende het winterseizoen gestadig voortgang.

Het bestuur wil gaarne alle actieve leden van onze vereniging danken voor de vaak omvangrijke arbeid, die gedurende het gehele jaar werd verricht.

Jaarverslag van de penningmeester over 1976

Eens op een jaarvergadering van een grote vereniging merkte een van de leden op, dat bij iedere balans links en rechts toch altijd op hetzelfde uitkwam en dat derhalve alle jaarcijfers niets voorstelden. Wij nemen aan, dat onze leden er niet zo over denken, want anders had dit jaarverslag even goed niet kunnen worden geschreven en zou het werk van een penningmeester ondergewaardeerd zijn.

Want Debet en Credit komen ook hier aan dezelfde totaal-telling, maar wat de vorige penningmeester, de heer Mees, al voorspelde op de laatste jaarvergadering, het boekjaar 1976 eindigt met een tekort.

Dat het tekort „slechts” *f* 1.530,10 is, is te danken aan ruim 700 nieuwe leden, anders zou het er heel wat slechter hebben voorgestaan. De hoofdoorzaak van het tekort is, dat ons blad „de Schouw” vrij duur is geworden o.m. door stijgende lonen en stijgende porti, maar daar komt nog bij, dat de Winterschouw van 1975 en die van december jl. in één boekjaar werden gefactureerd, zodat nu 5 edities van de Schouw, welke 4× per jaar verschijnt, op dit boekjaar drukken. Van belang is, dat wij voor 1977 met de door de laatste jaarvergadering goedgekeurde verhoging van de contributie meer ruimte hebben in de begroting voor 1977. Wij hopen het verlies over 1976 weer te kunnen inhalen en bovendien een begin te kunnen maken met enige noodzakelijke verbeteringen aan „de Pampel”, het ontmoetingscentrum voor bestuur, fotowerkgroep, jagers, valkeniers, dennenscheerders, vogelaars enz., terwijl wij er ook inleidingen en diademonstraties voor parkbezoekers willen organiseren.

Het bomenfonds.

Het bomenfonds ontving vele malen *f* 10,— en veelvouden daarvan in het kader van de aktie „Zet een boom op”. Ook kwamen er

1.000 leden . . . .

reageerden al op onze oproep om hun contributie over 1977 te voldoen!

Onze dank hiervoor, want dat spaart een oproep tot betaling (lees portokosten) plus drukkosten (kaarten en brieven) en tijd, die de dames Alberts en Rosendahl (con amore) eraan zouden besteden.

Een laatste kans om bij voornoemde dames en het Bestuur in een goed blaadje te blijven biedt deze Lente-Schouw met het verzoek om nu toch binnen 14 dagen te willen betalen. U kunt dit doen op giro 951993 van de Ver. van Vrienden van De Hoge Veluwe te Otterlo.

De volgende bedragen gelden:

Leden	<i>f</i> 15,00
Huisgenoten	<i>f</i> 5,00
Jeugdleden	<i>f</i> 2,50

Bij voorbaat de dank van de administratrices en van het Bestuur.

duizenden guldens binnen door een puzzelaktie van de regionale dagbladen, gevolgd door een publikatie in „de Telegraaf” met Kerstmis.

Behalve de over 1976 verantwoorde inkomsten voor het Bomenfonds van bijna *f* 34.000,— komen er na 1 januari nog steeds bedragen binnen, zodat de totale inkomsten al belangrijk verder zijn gestegen. Over de wijze waarop de gelden van het Bomenfonds zullen worden besteed, werd uitvoerig bericht in de laatste Winterschouw. Gebrek aan voldoende geschikt plantmateriaal, door de grote droogte in 1976, is de oorzaak, dat nog geen aankopen konden worden verricht. De op deposito belegde gelden zijn per maand opzegbaar, zodat hierover — zo nodig — snel kan worden beschikt.

Accountantscontrole.

De heer F.B. Schweers te Apeldoorn was bereid de boekhouding te controleren, waarvoor onze welgemeende dank.

Balans per 31 december 1976

Giro 9.51.993	8.802,47	Vermogen	9.757,81
Giro 29.99.180	201,55	Bomenfonds	27.638,93
Giro 35.34.903	3.544,46	Reserve Pampel	2.000,00
Spaarrekening Mees & Hope	655,28	Reserve contributie	450,00
Deposito Mees & Hope	40.000,00	Te betalen kosten	4.573,43
Te vorderen posten	2.480,00	Natuurpaden	5.539,69
Tekort	1.530,10	Contributie 1977	7.254,00
	<u>57.213,86</u>		<u>57.213,86</u>

Resultatenrekening 1976

Fototentoonstelling	1.485,00	Huur Pampel	500,00
Pampel	1.911,54	Manifestaties	1.676,81
Kantoorkosten	4.952,91	Contributie 1976	28.180,45
Schouw (5×)	20.139,27	Subsidie gemeente Ede	500,00
Manifestaties	3.994,10	Diverse giften	64,00
Diverse uitgaven	897,90	Rente	929,36
	<u>33.380,72</u>	Tekort	1.530,10
			<u>33.380,72</u>

Bomenfonds 1976

Ontwerpkosten aanplakbiljetten en stickers	3.480,00	Rente	832,58
Aanplakbiljetten/ stickers	1.839,50	Inkomsten uit giften en uit verkoop stickers	33.705,31
Drukwerk E.A.S.	692,76		
Porti en secretariaatskosten	886,70		
Saldo	27.638,93		
	<u>34.537,89</u>		<u>34.537,89</u>

Stickers Bomenfonds: „ZET EEN BOOM OP”

U kunt deze stickers bestellen door storting van f 2,50 per sticker op postgiro 3534903 ten name van „Bomenfonds Hoge Veluwe” te Apeldoorn, met vermelding „Stickers”. U krijgt ze dan per omgaande toegezonden.

De uitbreiding van het Kröller-Müller Museum

A. van der Woud

Na jarenlang plannen maken en bouwen is het dan binnenkort zover: op 11 juni is de uitbreiding van het rijksmuseum Kröller-Müller voltooid. Op die dag zal H.K.H. Prinses Beatrix de nieuwbouw openen.

Het museum was wel hard aan een uitbreiding toe. Even een stukje voorgeschiedenis: Nadat het buitenhuis van de familie Kröller, het jachtslot St. Hubertus, in 1920 gereed gekomen was, begon men de bouw voor te bereiden van een groot „museumhuis”, dat op De Hoge Veluwe (aan de voet van de Franse Berg) zou komen te staan. Daarmee zou de hartewens van Mevrouw Kröller in vervulling gaan: eindelijk kon haar collectie, die toen al beroemd was, op een fraaie manier gepresenteerd worden. Men legde een speciaal spoorlijntje naar de bouwplaats aan om tonnen zandsteen aan te voeren die de gevels zouden bekleden. Met de onderbouw van het complex werd een begin gemaakt. Daar is het bij gebleven, want in 1922 werd het Kröller-Müllerconcern ook ernstig door de crisis getroffen en moest het werk stopgezet worden. De resten van de bouw liggen er nog, bij de toegang tot de wildbaan, achter het heuveltje waarop de beeldengroep van Henry Moore staat. Zoals bekend, heeft Mevrouw Kröller de moed niet laten zakken: haar verzameling moest een eigen museum krijgen. In de jaren dertig schonk ze haar kunstwerken aan de staat onder voorwaarde dat deze er een museum voor zou bouwen. Het werd in afwachting van betere tijden een „overgangsmuseum”, een voorlopig gebouw. Maar de betere tijden kwamen niet; het voorlopige museum is nu het huidige, definitieve Kröller-Müllermuseum. Het is begrijpelijk dat men indertijd bij de bouw geen

rekening heeft gehouden met uitbreiding van de collectie: het gebouw zou immers toch weer afgebroken worden. En veel personeel was er toen niet, zodat de dienstruimten klein waren.

In de jaren dertig was de ruimte groot genoeg, maar na de oorlog is het steeds meer een kwestie van behelpen geweest. Het publiek zal daar niet zoveel van gemerkt hebben, tenzij men misschien op een mooie zomerse dag gedacht heeft dat het eigenlijk „te vol” was in het museum. Want dat het gebouw eigenlijk te klein was voor de grote bezoekersaantallen is vooral de laatste jaren duidelijk gebleken. In de tijd van Mevrouw Kröller kwamen er zo'n 35.000 bezoekers in een jaar — nu zijn het er zeker tienmaal zoveel.... Maar het ruimteprobleem werd het grootst in de dienstruimten. Het personeelsaantal is na de oorlog flink gegroeid, want het werk bij de administratie, de technische dienst, de bewaking, het onderhoud van de tuinen en het werk op directieniveau is steeds omvangrijker geworden. De kantoren en werkplaatsen waren veel te klein, in het heel kleine depot werd bij wijze van spreken met elke vierkante decimeter gewoerd, en de planken van de bibliotheek puilden uit. Dat is nu voorbij. De uitbreiding van het museum, die ontworpen is door de architect W.G. Quist (Rotterdam), heeft drie lange vleugels. De linkervleugel — bij de ingang linksaf — heeft kantoorruimte voor de administratie, de directie en de curatoren, een groot depot, een bibliotheek en een grote aula. Deze aula heeft meer capaciteit dan de oude aula, die nog wel in gebruik zal blijven bij het ontvangen van kleine groepen. In de nieuwe aula zullen voortaan de Kröller-Müllerconcerten plaatsvinden, alsmede film- en diavoorstellingen, en misschien lezingen. Het is de bedoeling dat de bibliotheek (waarin voornamelijk werken over 19de en 20ste eeuwse beeldende kunst en architectuur) in de toekomst voor het publiek toegankelijk is. In het depot hangen de schilderijen thans voor het eerst overzichtelijk bij elkaar; deze ruimte is in principe

De nieuwbouw in de sneeuw

toegankelijk voor ieder die dat voor studie of uit een speciale belangstelling wenst.

De rechtervleugel is voor het publiek; loodrecht daarop staat de derde vleugel, waarin werkplaatsen, bergingen en expeditieruimten zijn ondergebracht. In de rechtervleugel staat nu de „museumwinkel”, waarin de reproducties, boeken en ansichten verkocht worden. Even verderop is de koffiobar, een nieuw element in ons museum. 's Zomers gaan de deuren naar het terras open, zodat een rustpauze hier heel plezierig zal zijn.

Het museum is overigens ook met het oog op de collectie uitgebreid. Hier in de rechtervleugel zijn expositiezalen, er is een prentenkabinet en een heel ruime zaal die vooral voor het tonen van grote sculpturen gebouwd is. Ook deze ruimten waren broodnodig, want al heeft het publiek dat niet zo gemerkt, de collectie is na ca. 1950 flink gegroeid. Vooral sculpturen en reliëfs van de laatste 25 jaar, die meestal nogal wat ruimte innemen en daardoor niet, of niet

lang, behoorlijk getoond konden worden. Deze verzameling na 1950 wordt in het nieuwe gedeelte tentoongesteld, terwijl het „oude” gedeelte de oorspronkelijke Kröller-Müllercollectie zal blijven tonen, zelfs iets uitgebreider dan tot nu toe mogelijk was. Het werk van Bart van der Leek bijvoorbeeld, waarvan Mevrouw Kröller zoveel verzameld heeft, krijgt voortaan meer plaats. Het museum is veel groter geworden, maar als u komt, zult u vanaf de weg daar niet veel van zien. De architect heeft destijds de opdracht gekregen het bestaande gebouw (van de architect Henry van de Velde — het staat op de Monumentenlijst) zoveel mogelijk intact te laten, ook visueel. Daarom is de uitbreiding achter het Van de Velde-gebouw gekomen, en bijna „weggewerkt” tussen de bomen en heesters. De nieuwbouw heeft op veel plaatsen grote glazen wanden, zodat de samenhang tussen natuur en beeldende kunst, die hier toch al zo uniek aanwezig is, een nog sterker accent gekregen heeft.

Wanneer u nu en in de komende maanden naar de bossen van De Hoge Veluwe gaat, kunt u overal de spechten op de bomen horen trommelen.

Van deze vogels bestaan zes verschillende soorten. De grote bonte specht, waarover in dit artikel iets verteld wordt, is van deze de meest bekende. Onder de vogels is hij de timmerman in het bos en u kunt hem, dank zij zijn ijver, niet missen.

Dieren op De Hoge Veluwe

De grote bonte specht

Th. O. Rax

Al in het prille begin van de dag, nog vóór de zon boven de horizon verschijnt, maakt de duisternis van de hemel plaats voor het ijle licht van de eerste morgenuren. Dan wordt de nachtelijke stilte van het bos doorbroken door een cacofonie van geluiden, afkomstig van het verspreid in bomen en struiken zetelende vogelorkest.

Het begint met de lijsters, die vanuit de hoogste boomtoppen hun melodieuze tremolo's laten horen, gevolgd door het melancholieke geluid van de roodborstjes tussen de lage struiken. Uit de takken van de bomen vallen daarna de duiven in met hun aanhoudend gekoer. De vinken slaan en de winterkoninkjes schetteren hun zang de ruimte in. Iedereen wordt wakker en zingt het hoogste lied. Tenslotte laat ook de grote bonte specht van zich horen. Met een harde roffel op zijn houten slaginstrument overstemt hij het geluid van alle andere muzikanten. Het is niet meer zó vroeg wanneer hij met zijn xylofoonspel begint. Iedereen wordt door het opkomende licht gewekt, maar in een donker spechtehol verschijnt het licht nu eenmaal later dan in de open nesten van de zangvogels.

In februari was hij met zijn getrommel op de bomen al begonnen; eerst nog wat stuntelig, waardoor de afzonderlijke slagen goed hoorbaar waren, maar weldra in een zó weergaloos tempo dat de slagen tot één machtig geluid samenvloeien. Voor zijn trommelen zocht hij speciaal dode takken van oude bomen, want die geven een ver dragende resonantie.

Het mannetje en het wijfje houden beiden nog vast aan hun winterkwartier en proberen door ijverig geklop een partner hun nest in te lokken. Wanneer spechten elkaar zo vinden, betekent dat nog niet dat zij bij elkaar intrekken, want een specht is een hoogst eenkennige vogel, die slecht aan gezelschap went, zelfs wanneer het de toekomstige huwelijkspartner betreft. Daarom hebben zij steeds een lange en omstandige kennismakingsperiode met veel plichtplegingen (wij zouden zeggen: een ouderwetse verloving) nodig. Dagenlang vliegen ze dan door de toppen van de bomen achter elkaar aan, op een veilige afstand van één tot vier meter. Soms gaan ze samen op een tak zitten met de snavels naar elkaar toe gericht, maar voor de veiligheid moet tenminste één bladertakje het paar van elkaar scheiden.

Wanneer er op die tak enig wederzijds vertrouwen ontstaan is, maken ze regelmatig zwaaiende bewegingen met kop en snavel om elkaar te bespieden, want aan de kleuren van de zijkant herkent men het geslacht. Ze houden elkaar daarbij angstvallig in de gaten; bij elke verdachte beweging moet tot de aanval overgegaan kunnen worden.

Voor ze samen een nest gaan zoeken, is het wel midden maart geworden. Het mannetje gedraagt zich daarbij veel aktiever dan het wijfje. Aan hem wordt de keuze gelaten welke nesthol van het vorig jaar geïnspecteerd zullen worden. Met een flinke roffel op de boom zijner keuze nodigt hij háár uit

Grote Bonte Specht / Foto: Ton Berends

tot inspectie van het inwendige. Zij keurt het nest door er met gebogen nek in te gluren en is daarbij niet snel tevreden. Het resultaat van alle gezocht is vaak dat ze besluiten háár winternest voor het nieuwe broedsel te gebruiken. Soms is een keuze uit de bestaande voorraad helemaal niet mogelijk en moet er een nieuw nest gemaakt worden. Daarvoor wordt meestal een bestaand gat in een boom gebruikt. Het vorig jaar was het door een ijverige specht uitgehakt, maar hij was halverwege blijven steken... Het maken van een geheel nieuw nest komt slechts in 10% van de gevallen voor; gewoonlijk ontstaan nieuwe nesten étappegewijs in het verloop van enkele jaren.

Het kilometers ver dragende trommelgeluid is een signaal om gezamenlijk een nest te hakken, maar ook een waarschuwing voor nestzoekende rivalen om uit de buurt te blijven en het bezette gebied niet binnen te vliegen. De spechtenbalts in het bos verloopt met veel lawaai, niet alleen door het getrommel, maar ook door luidruchtig achter elkaar aan zitten, elkaar weg jagen, kris-kras heen en weer vliegen en door het geroep van ki-ki-ki of dwiek-dwiek-dwiek.

Wanneer de toekomstige broedplaatsen veilig gesteld zijn, gaan de mannetjes de nesten uithakken. Het beitelen begint door het duidelijk opheffen van de kop, waarna de salvo's op de boom beuken; ze timmeren met hun volle lichaam en zwaaien daarbij de kop flink naar links en rechts om de resultaten van hun werk goed te kunnen zien. De wijfjes komen regelmatig op bezoek om de vorderingen te inspecteren of te waarschuwen voor naderend onraad. Met het hakken van het nest helpen de wijfjes nauwelijks mee, behalve wanneer door slecht weer een belangrijke vertraging ingetreden is. Hevige en langdurige voorjaarsstormen kunnen de nestbouw ernstig vertragen. Het is met dergelijk weer al een hele toer om tegen de boom aan te blijven zitten, laat staan om er een gat in te hakken. Zodra het noodweer geweken is, komt het wijfje te voorschijn om

haar man te helpen, zodat het nest toch nog op een redelijke tijd klaar komt.

Door nauwkeurige percussie, gevolgd door proefslagen, worden de zwakke plekken in de bomen opgezocht. Is de juiste plek gevonden, dan gaat het eerst horizontaal en trechtvormig de boom in, waarna het gat peervormig naar beneden gehakt wordt. De losgehakte spaanders worden met de snavel opgeraapt en met een geweldige zwaai van de kop overboord geslingerd. Ze kunnen wel zes uur per dag hakken en soms wel één uur lang zonder onderbreking. De snavel, die als stevige beitel dienst doet, is gelukkig niet vast aan de schedel verbonden. Een uitgebreid systeem van soepele kraakbeenverbindingen zorgt voor een goede schokbrekerwerking.

Het geheel nieuw hakken van een nest kost een specht, afhankelijk van de hardheid van het hout, twee à drie weken. De nesten zijn 15 cm in doorsnee en 23 tot 30 cm diep. De grootte van het nest blijkt niet afhankelijk te zijn van de omvang van de hakkende specht, maar van de hoeveelheid invallend licht. Hoe groter de vliegopening, hoe dieper het nest uitgebeiteld wordt. Het is een heel werk om een nest uit te hakken en daarom blijven spechten graag jaar in jaar uit in hetzelfde nest zitten. Ook partners blijven elkaar trouw, al lijkt het meer nestrouw dan partnerrouw te zijn.

De mens veroorzaakt nog wel eens een verruiming van het woningaanbod door nestkastjes op te hangen. De spechten maken daar dankbaar gebruik van, maar het aantal verhuizingen en de ontrouw nemen hierdoor wel toe.

Nesten worden alleen in oudere en vaak dode bomen gehakt. Hoogopgaande gemengde- en loofhoutbossen blijken het meest in trek te zijn; daar vinden we wel zes maal zoveel nesten als in dennenbossen. Van de loofbomen worden de zomereik, de Europese beuk en vooral de berkeboom als nestboom gebruikt. Het nest wordt niet bekleed;

Jonge Bonte Specht / Foto: Ton Berends

achtergebleven houtspaanders en houtmoolm schijnen als vloerbedekking voldoende te zijn. Wanneer het nest nog maar amper klaar is, wordt het eerste ei al gelegd. Het mannetje houdt dan vlak bij het nest trouw de wacht en wipt naar binnen, zodra het wijfje na het leggen van haar ei het nest verlaat. Het mannetje brengt er ook de nacht door; het wijfje zoekt enkele gaten lager in de broedboom haar intrek.

Het nest kan geen moment alleen gelaten worden, want er zijn vele kapers in het bos. De mezen, vooral de koolmezen, vinden het er ideaal wonen en de spreeuwen vestigen zich hier ook graag. De boomklever, die wonderlijke vogel die met zijn kop naar beneden langs een boom loopt, heeft er ook een handje van zich hier te nestelen. Het assortiment vogels dat deze geprefabriceerde woningen gebruikt is groot en ook andere dieren zoals eekhoortjes, vleermuizen, wespen en horzels maken er dankbaar gebruik van.

Kleinere dieren weet de specht wel weg te jagen, maar een spreeuw is hem te brutaal; die strijd begint hij niet eens. Een boomkruiper is hem te slim af. Voor deze kleinere vogel is het vlieggat van het spechtenest echter enkele maten te groot. Om zich tegen indringers te beschermen, wordt het met kleiaarde besmeerd, waardoor de vliegopening, na hard worden van deze specie, voor de specht te klein geworden is. Wel weet de specht de lemlaag aanvankelijk weg te pikken, maar de hardnekkigheid van de boomklever bij het steeds weer vernieuwen van deze verdedigingswal, wordt uiteindelijk beloont met de aftocht van de specht.

In verband met de vele woningzoekenden in het bos, moeten de nesten ook na de nestbouw beveiligd worden en daarom duurt het getrommel nog lange tijd door. De markering van het gebied moet gehandhaafd blijven en indringers moeten weten waar de grenzen liggen.

Hoe klemt een specht zich aan een boom vast? Hij heeft klimvoeten die uit grote, blauwgrijze tenen bestaan met aan het eind

twee scherpe, sickelvormige nagels. Twee tenen zijn naar voren gericht, één naar achteren en de vierde, de keer-teen naar opzij. De nagels dringen als sterke klimijzers in de bast en kunnen de vogel op de gladste beukeboom verankeren. Het bovenlichaam leunt daarbij achterover, waardoor een groot deel van het gewicht door de elastische en stevige staart opgevangen wordt.

De vliegopening van het spechtenest kan zich aan alle kanten van de boom bevinden, meestal is deze daar, waar de bast door weersinvloeden het meest ruig geworden is. Dat is het gebied van N. tot Z.-O.

Aan de vorm van het vlieggat is ook te zien welke specht er in de boom zit, want de opening van de bonte specht is mooi rond, die van de groene dwarsovaal en van de zwarte specht overlangs ovaal.

Om voedsel voor de jongen mee te nemen hebben vele vogels een krop. De zwarte en de groene specht maken op deze regel geen uitzondering, maar de grote bonte specht moet het zonder deze voorraadschuur doen. Dat betekent dat een specht die met voedsel in zijn bek het nest nadert, een bonte specht moet zijn. Dat betekent ook dat hij veel vaker heen en weer moet vliegen om voedsel mee te brengen dan zijn andere gekleurde naamgenoten en dat hij daarom het nest ook vroeger op de dag verlaat en er later in terugkeert.

Hoewel de broedbomen vaak dicht bij elkaar staan, levert de thuiskomst, die vóór zons- ondergang plaats vindt, bij deze, wat achterdochtige, vogels geen problemen op. Ieder heeft zijn eigen aanvliegroute en landt veilig, vrij hoog op een tak in de boom. Na het oppoetsen van de veren klautert hij naar beneden, zekert nog even en wipt dan het nest binnen. In de zomer is het vliegverkeer zo geregeld, dat de mannetjes twintig minuten eerder thuiskomen dan de wijfjes, maar tegen de winter wordt dit verschil kleiner. Op deze wijze kunnen veel spechten op een betrekkelijk klein terrein, zonder ruziepartijen, overnachten. Overigens is het ook zaak 's avonds niet te lang te treuzelen met het

gonnen worden. Wanneer de denneappel geheel afgekloven is, laat de specht hem in de smidse zitten. Dat is spechtentaal en betekent: Deze smidse is privé-eigendom. In de vogelwereld geldt ook de regel: „Opgestaan, plaats vergaan”. Wanneer de specht een nieuwe denneappel voor de smidse heeft, wordt die eerst aan de voet van de boom gelegd, daarna wordt de smidse vrij gemaakt, waarna de denneappel naar boven gevlogen wordt.

Nadat het spechtenwifje haar eerste ei gelegd heeft, wordt er iedere morgen één bij gelegd tot het legsel met 4 à 8 eieren compleet is. Dan begint het broeden, waarbij het mannetje en het wifje elkaar regelmatig afwisselen. Het aflossen begint met een flinke roffel vlak bij het nest, aangevuld met ki-ki-geroep, waarna de op het nest zittende vogel met een grote boog uit het nest vliegt. Blijkbaar hebben de partners ook in dit stadium weinig behoefte elkaar langer dan een moment te zien. Het broeden duurt 11 tot 15 dagen, waarna geheel kale en blinde jongen te voorschijn komen. Daar zachte en warme nestbekleding ontbreekt — ze zitten op het kale hout — leggen de jongen zich, om de lichaamswarmte zo goed mogelijk vast te houden, in piramidevorm tegen elkaar aan en draaien de lange slappe halzen om elkaar heen. Dikke, ruwe wratten aan de onderzijde van de poten voorkomen beschadiging door achtergebleven houtspaanders. Door met de kop naar beneden in het nest te kruipen, kan de oudervogel gemakkelijk voedsel in de bek van de jongen stoppen. Bladluizen en eikebladrollers vormen de eerste dagen de hoofdmoot van het voedsel. Later wordt dit in toenemende mate aangevuld met mieren, rupsen, kevers en kleine vogels. Deze laatste worden eerst in de smidse in kleine stukjes gehakt. Om de jongen de bek goed te laten openen — „te sperreren” — strijken de ouders met hun snavels langs de weke zijkant van de jonge bekken.

De hele dag maken de jongen een klagelijk

naar binnen gaan, want haviken en sperwers liggen tegen die tijd niet voor niets op de loer.

Spechten zijn echte bosvogels. Zij wonen en nestelen in een boom, gebruiken hem als muziekinstrument en zoeken er ook hun voedsel. Op de boomstammen vinden ze, vooral in het voorjaar en de zomer, allerlei voedsel zoals: mieren, bladluizen, eikebladrollers, vlinders, kevers, enz. Ze zoeken de bomen zeer systematisch naar voedsel af. Met hun vier cm lange vangtong dringen ze door de bast van de boom heen en kunnen, dank zij de harpenwerking van deze spitse tong, larven uit de bast naar buiten trekken. Is de omvang van de prooi te groot, bijv. een meikever of een jonge vogel, dan wordt deze in de „spechtensmidse” vakkundig in stukken gehakt. Deze smidse gebruikt de specht vooral in de winter en het voorjaar, wanneer hij grotendeels aangewezen is op de zaden van den, spar, larix en douglas. De smidse bestaat gewoonlijk uit een natuurlijke gleuf in de bast of een gaffel tussen twee takken. Het grotere voedsel, zoals de denneappel, wordt er stevig ingeklemd en daarna systematisch met de snavel bewerkt. De schubben vliegen er als losse spaanders af en onderwijl prikt hij met zijn spitse tong de zaadvliesjes er uit. In het spechtenrevier komen drie à vier smidsen voor die jarenlang gebruikt worden, waardoor de grond onder die bomen bezaaid is met spoelen van afgewerkte denneappels. Deze spoelen zien er slordig uit, omdat de specht de schubben er af rukt, in tegenstelling tot een knaagdier, die ze met de snijtanden recht afknabbelt (zie Schouw 1975, no. 1, na de erwtensoepp).

Soms maakt de specht geen gebruik van natuurlijke inkepingen in de bast en hakt hij de smidse zelf, vaak in dorre takken hoog in de bomen. Mocht een denneappel niet in een smidse passen, dan klemt hij hem tussen zijn borstveren en de boomstam, waarna de smidse op de juiste maat gehakt wordt. Na passen en meten zit de denneappel dan muurvast en kan met de ontleding ervan be-

geluid van gebabbel en gè-gé-geroep, zodat ze voortdurend signalen uitzenden, waardoor de ouders weten waar de vliegopening van het nest zich bevindt.

De jongen verdragen elkaar slecht. Al snel begint het gepik en gevecht om het grootste hapje. Het is voor de minder agressieven een geluk dat een verzadigd jong snel naar beneden zakt, waardoor een plaats vrij komt voor een ander.

De taak van de ouders gaat verder dan alleen maar de voedselvoorziening. Zodra alle jongen verzadigd zijn, krijgen ze, één voor één, met de snavel een tik tegen het staartstuk, waarna prompt de uitwerpselen te voorschijn komen, die door de ouder met de snavel naar buiten gebracht worden.

Op hun 17e levensdag, wanneer de blindheid al enige dagen verdwenen is en de kracht van de spieren flink toegenomen is, zijn ze in staat hun kop buiten het vlieggat te steken. Vanaf dit moment worden ze door de ouders via het vlieggat gevoed. Ook nu ontstaan weer hevige gevechten wie het eerst zijn kop naar buiten mag steken, maar zodra de maag voldoende gevuld is, maakt het verzadigde jong toch plaats voor een ander. Zijn alle jongen op deze wijze van buiten af gevoed, dan kan de ouder toch niet nalaten nog even naar binnen te wippen, tegen de staartstukken te tikken, enz. Deze periode van de verzorging duurt 10 dagen. Na 28 dagen door hun ouders verzorgd te zijn worden ze als volwassen beschouwd. Op die dag verbreken de ouders de familieband resoluut, door de jongen uit het nest te jagen en er daarna niet meer naar om te kijken. Het mannetje trekt weer in het broednest en de jongen moeten een nieuw vlieggat zoeken, wat niet al te gemakkelijk gaat, want in menig spechtenest huist een andere vogel, die beslist niet overstroomt van gastvrijheid; een zevenslaper geeft een onvriendelijke grauw of snauw en de ontmoeting met een wespenest is ook niet bepaald uitnodigend. In de vogelwereld is de jonge volwassenheid vaak griezelig en vol levensgevaarlijke situaties.

Deze stelregel geldt ook voor spechten, maar jonge spechten weten zich snel aan te passen aan de wereld waarin zij moeten leven.

Juist hun grote aanpassingsvermogen is de oorzaak van hun veelvuldig voorkomen in onze bossen.

Lang vóór de ijstijden, ongeveer 10.000.000 jaar geleden, vestigden zij zich hier vanuit Z.-O.-China. Die barre en koude tijden hebben hen natuurlijk wel in moeilijkheden gebracht, want door de dikke ijslagen waren alle bomen boven de Alpen verdwenen. Zij vluchtten naar warmere, bosrijke streken, die zij rondom de Middellandse Zee en in Mesopotamië vonden, waar ze ook gebleven zijn. Zodra in onze streken de dooi weer intrad, startte vanuit China een nieuwe volksverhuizing en werden de langzaam groeiende bomen weer bevolkt.

De spechten weten niet alleen geweldige klimaatveranderingen het hoofd te bieden, ook de moderne industriële ontwikkeling weten ze goed te benutten.

In een nogal afgelegen en bosrijke streek in Engeland zette de dorpsmelkboer heel vroeg op een morgen, toen iedereen nog in zijn bed lag, de melkflessen voor de buitendeur van de huizen neer. Van alle kanten regende het die dag klachten. De inwoners van het dorp hadden allen dezelfde ontdekking gedaan: de doppen van de melkflessen waren opengepikt en het romige bovenlaagje van de melk was verdwenen.

De grote bonte specht had die dag zijn ontbijt al vroeg achter de rug.

Bijeenkomst Camerajagers

30 April a.s. komen de leden van het camerajagersgilde om 11.00 uur bijeen in het Restaurant „Rust een Weinig” te Hoenderloo.

Inlichtingen bij J.H.D. Kammeijer, telefoon 03417-3962.

---

vereniging 'vrienden van de hoge veluwe'

Uit de Statuten:

Artikel 2: Het doel van de vereniging is het vergroten van de belangstelling voor het Nationale Park 'De Hoge Veluwe' (hierna te noemen het Park) en het desgevraagd bijstaan van de stichting genaamd 'Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe' (hierna te noemen de Stichting) bij de uitvoering van haar taak.

Artikel 3: De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

- a. jaarlijks één of meer zogenaamde Hoge Veluwe-dagen en/of andere manifestaties te organiseren;
  - b. werkgroepen te vormen tot het bestuderen van flora, fauna, geschiedenis en andere onderwerpen het Park betreffende;
  - c. publicaties te doen verschijnen;
  - d. al wat verder kan bijdragen tot het in artikel 2 genoemde doel (mits niet tredend in de bevoegdheden van de Stichting), met name door het aankweken van een band onder hen, die belangstelling koesteren voor het Park.
-

BESTUUR

D.A. Kramer	- ere-voorzitter
W.H. Borst	- voorzitter
H.C. Haitink	- secretaris
	Prins Bernhardweg 10, Oosterbeek, telefoon 085-335455
K. Hylarides	- penningmeester
Ir. B.T. Bosman	
Dr. W.J. Doude van Troostwijk	
Mr. F.Th. Dijkmeester	- burgemeester van Apeldoorn
Mevr. W. Ebregt-van Riemsdijk	
R. van Gerrevink	
G.A. Kolk	
Drs. J.C.H. Oudemans	
Drs. J.A.F. Roelen	- burgemeester van Arnhem
J. Slot	- burgemeester van Ede
K. Stapel	

Adviserende leden:

Ir. H. van Medenbach de Rooy	- directeur Nationale Park De Hoge Veluwe
Dr. R.W. Oxenaar	- directeur Rijksmuseum Kröller-Müller

Bomenfonds Hoge Veluwe: postgiro 3534903 Apeldoorn.

De minimum-contributie bedraagt f 15,— voor gewone leden; voor huisgenoten van leden f 5,—; voor jeugdleden (tot 18 jaar) f 2,50. Organisaties en verenigingen kunnen als zodanig lid worden voor tenminste f 15,— per jaar. 'De Schouw' wordt u gratis toegesonden. Contributies dienen overgemaakt te worden aan de Vereniging 'Vrienden van De Hoge Veluwe', giro 951993 te Otterlo.

Het verenigingsjaar is gelijk aan het kalenderjaar.

Het lidmaatschap van de vereniging geeft geen recht op gratis toegang tot het Park.

VERENIGING 'VRIENDEN VAN DE HOGE VELUWE'

Jaarprogramma 1977

- zondag 27 maart 1977** Voettocht over De Hoge Veluwe.
- zaterdag 16 april 1977** 1e Jeugd Hoge Veluwe-dag. Boomplantdag.
- zaterdag 23 april 1977** Algemene Ledenvergadering. Diaseries van de fotograaf A. Berends. 's Middags wandelingen.
- zaterdag 18 juni 1977** Zomer Hoge Veluwe-dag. Lezing van de heer H. Rensenbrink over: 'Dieren onder elkaar'. 's Middags wandelingen.
- zaterdag 27 augustus 1977** 2e Jeugd Hoge Veluwe-dag.
- zaterdag 24 september 1977** Museum Hoge Veluwe-dag, ter gelegenheid van de opening van de uitbreiding van het Kröller-Müller Museum. Causerieën door Mejuffrouw E. Joosten en de heer Dr. R.W.D. Oxenaar. 's Middags wandelingen.
- zaterdag 22 oktober 1977** Herfst Hoge Veluwe-dag. Lezing Dr. W. Suetens over: 'Prooivogels op de Veluwe' en vertoning film 'De prooivogels van Noord-Europa'. 's Middags wandelingen.
- vrijdag 30 december 1977** Oudejaarsvoettocht.

Nadere bijzonderheden zullen per circulaire aan onze leden worden bekendgemaakt.

Introducés zijn van harte welkom.